

KÖNYVSZEMLE ÉS KRITIKA

Nemes Dezső:

MAGYARORSZÁG FELSZABADULÁSA

Budapest, 1955. 256 oldal

Méltó megemlékezésekkel, tudományos, irodalmi és művészeti életünk legjobb eredményeinek publikálásával, a munka frontján elért győzelmekkel ünnepli népünk felszabadulásának 10. évfordulóját. Április 4-re készült az ország és mindenütt, mindenki a legjobbat akarta adni, hogy bebizonyítsa: érdemes volt népünk a szovjet katonák hősi véráldozatára; élni tudtunk azzal a szabadsággal, melyet a nagy Szovjet Hadsereg súlyos harcok árán szerzett meg számunkra, midőn szétörte a népünk kezére fonódott fasiszta bilincseket.

A magyar történettudomány is méltóan kívánja részét kivenni az 1955. év ünnepségeiből. Ünnepi kiadványokkal, tanulmányokkal készül fel a nagy évfordulóra és ezek sorát nyitotta meg Nemes Dezső Magyarország felszabadulása című könyve, mely a Magyar Munkásmozgalmi Intézet és a Szikra Könyvkiadó kiadásában jelent meg.

Hálás témát dolgoz fel a szerző, hiszen az 1944. októberétől 1945. április 4-ig terjedő féléves időszak, mely alatt a szovjet csapatok kiverték hazánkból a német fasiszták és magyar cinkosaik utolsó seregeit is, a magyar nép történelmének nagy fordulópontja. Ez a történelmi forduló valamennyiünk életében hatalmas szerepet játszott és élénken él ma is, 10 év távlatából, mindenki emlékezetében. Ez az esemény indította útjára népünk tíz éves fejlődését, ezzel veszi kezdetét harcunk a szocialista Magyarország felépítéséért. A felszabadulás tényének rendkívüli jelentőségét különösen emeli az — mint arra Nemes Dezső rámutat —, hogy „nem volt még példa a történelemben, hogy egy nemzet attól a néptől kapja meg évszázadok óta elrabolt függetlenségét, amely ellen bűnös és kegyetlen háborút folytatott“. Valóban, a Szovjetunió teremtette meg az első ilyen példát, csak a szocialista állam politikája lehet ilyenre képes. Korábbi történelmünknek csak olyan tapasztalatai voltak, hogy idegen nemzet hadserege mindig rabló, hódító céllal lépett hazánk földjére.

Nemes Dezső hosszasan vázolja és tárja elénk, hogyan sodródott bele Magyarország, a Horthy-fasizmus igája alatt, a nemzetpusztító szovjetellenes háborúba. Rámutat arra, hogy nem valamiféle új politikai elgondolásból eredt ez az elvetemült lépés, hanem a fasiszta Horthy-klikk

lényéből fakadt, mely fennállása első percétől gyűlölte a szocialista Szovjetuniót. Elénk tárul az: hogyan árusította ki az országot az uralkodó osztály, a tőkésék, a földbirtokosok és a fehér terror konjunktúra-lovagjai, és plasztikus képet nyerünk a német fasizmus hódító törekvéseiről is, mely népünk függetlenségét ezekben az években a német elnyomás minden korábbi kísérleténél inkább veszélyeztette. Elénk tárul a nemzetvezető politika mellett a nyugati imperialista hatalmak készínű játéka is, amely tápot és bátorítást adott e hitvány politika követői számára. A magyar nép akarata ellenére kényszerült a Szovjetunió elleni rablóháborúba, ezért a felelősséget a volt uralkodó osztályoknak kell viselniök, de nem vonhatják ki a felelősségvállalásból magukat az őket bátorító tőkés országok vezető politikusai sem.

A könyv e fejezetének, mely jól foglalja össze az 1941—1944-es évek legfőbb problémáit, azonban hiányossága az, hogy az olvasó nem kap teljesen kielégítő választ arra a kérdésre, mely még ma is sokakat izgat: mi volt az oka az ország 1944. március 19-i megszállásának, miért nem bízták már eléggé a nácik az addigi — talán leghűségesebbnek vélt — csatlósban?

Rendkívül értékes részei Nemes Dezső könyvének, ahol a szerző azokról a hazafias erőkről beszél, amelyek szembenálltak a pusztító háborúval. E szembenállás a néptömegek körében kétséget kizáróan jelentkezett és a szerző jól világítja meg, hogy a népi ellenállás különböző formái miért nem alakulhattak át tömeges, aktív fegyveres harccá. A polgári „ellenzék” és az áruló, az uralkodó osztályt gátlástalanul kiszolgáló szociáldemokrácia ugyanis nem a szovjetellenes háború ellenzéke volt, nem a német fasizmus elleni tömegharcra mozgósított, hanem — minthogy mélységesen gyűlölte a szocialista szovjet államot — csak a nyugati tőkés hatalmakkal való egyezkedés lehetőségeit kereste. Nem akartak a Kállay-kormány hírhedt „hintapolitikájánál” sokkal messzebb elmenni, mert nem hittek a szovjet állam, a szovjet népek testvéri összefogásának erejében és a kapitalista országokkal való tartós szövetségben a nácizmus ellen vívott háború során. Egyedül a Kommunista Párt hirdetett aktív harcot a fasizmus ellen: egyedül a magyar kommunisták igyekeztek a legbrutálisabb terror körülményei között is a tömegeket a német hódítók és magyar cinkosaik elleni aktív harcra mozgósítani. A „legális” ellenzék opportunizmusa azonban — noha ez a legálitás már sehol sem volt — még 1944. március 19-e után is megakadályozta a széleskörű népi ellenállás kibontakozását. Általában kitűnően sikerült szerzőnek jellemeznie a különböző magyar pártok állásfoglalását és politikáját. Lerántotta a leplet az „ellenálló” ellenzékéről, a szociálszovinizta SZDP opportunizmusáról és árulásáról és a Független Kisgazdapárt „hintapolitiká”-t támogató vezetőiről.

Nemes Dezső érdeme, hogy talán először tárta fel azt, hogy a munkásosztály és a nép széles rétegei — ha későn is — szembefordultak a német — nyilas rémuralommal és a vérgőzös Szálasi-klikk nem tudta veszett

ügye mögé sorakoztatni a magyar nép tömegeit. A tizenkettedik órában végre, a most már legalitásukat veszített ellenzékiek, a „kivárok“ is belátták, a fegyveres harc szervezésének szükségességét, de még ekkor sem akartak szakítani Horthyval és klikkjével. Így került sor az 1944. október 15-i elvetélt „kiugrási“ kísérletre, mely a népektől elszakadva, eleve bukásra volt ítélve. Valójában fegyveres partizánharcot csak a Kommunista Párt szervezett, melyben a „kivárok“ közül alig vettek részt; ezeknek egy része is az igazi belső meggyőződés nélkül csupán azért, mert kétségtelemné vált a nyugati hatalmakat váró politika teljes kudarca. A hősies fegyveres harc, noha már egy-két hónappal korábban elkezdődött, elég későn, csak 1944 szeptemberében bontakozott ki.

Külön fejezetet szentel a könyv a kibontakozó partizánharcnak. A szerző — nagyon helyesen — kiemeli, hogy nem szabad túlbecsülni azt a szerepet, melyet a magyar partizánok játszottak hazánk felszabadításában. Ugyanakkor azonban súlyos hiba volt eddig, hogy nem mutattuk meg: népünk legjobb fiai a kommunisták vezetésével fegyvert ragadtak a német fasiszták és magyar csatlósaiak kiűzésére. „Erről mindeddig vajmi keveset beszéltünk, s adósa vagyunk népünknek a magyar partizánok harcainak kellő ismertetésével“. Nemes Dezső nem becsüli túl a magyar partizánharcok jelentőségét, de az őket megillető magaslatra helyezi népünk e hős fiait, akik nem féltették életüket is áldozni a magyar nép szabadságáért vívott harcban.

Hazánk felszabadulását a hős szovjet katonák önfeláldozásának és véráldozatának köszönheti. A Szovjet Hadsereg nagyszerű hadműveletei, az 1944. évben a fasizmusra hulló kilencedik csapás kiűzte Magyarországról a földjéről népünk évszázados ellenségét. Hiába kísérte meg a fasiszta hadvezetőség mindent, hogy feltartsa a végső pusztulást. Az „alpesi erőd“ terve szappanbuborékként pattant szét, mert a Szovjet Hadsereg sorozatos csapásai alatt megsemmisült a már utolsó tartalékait kétségbesetlen összpontosító fasiszta hadigépezet, mely Magyarországon tartós ellenállásra szeretett volna berendezkedni. A hős szovjet katonák rohamai elsöpörték a makacsul ellenállókat. A 9. csapás hadműveletei a Nagy Honvéd Háború sok nagyszerű győzelmei közül is a legkiemelkedőbbek közé tartoznak. A szovjet hadvezetés ismét bizonyosságot tett magasabbrendűségéről és pl. a budapesti városi harcok egészen különleges jelentőségük még a második világháború történelmében is. E harcokat a szovjet katoná vérevel írta a történelem lapjaira.

Sajnálatos, hogy Nemes Dezső — egyébként igen jó — feldolgozásának hiányai éppen itt jelentkeznek. Erősen aláhúzza a mű a Szovjet Hadsereg felszabadító jelentőségét; nem is itt a hiba. Az a baj inkább, hogy keveset — vagy helyesebben: nem eleget — foglalkozik e kiemelkedő, s számunkra oly döntő hadműveletek leírásával. Nem azt kérjük számon a szerzőtől, hogy elmulasztotta a 9. csapás hadműveleteinek hadtörténelmi feldolgozását, vagy hadművészeti értékelését. Nem ez volt a könyv célja. Nem is a munka kisebb pontatlanságairól van szó (pl. Makó

felszabadítása 1944. október 6. helyett szeptember 27., stb.). Nemes Dezső, nagyon helyesen, a harci cselekmények mellett a politikai küzdelmek, a különböző erők helyzetének feltárására fektetett súlyt. Mégis a Szovjet Hadsereg felszabadító szerepét nemcsak értékelésben kellett volna ki-domborítania, hanem a könyv jobb szerkezeti felosztásában is. Az olvasóban hiányérzetet hagy az, hogy keveset olvas a nagyszerű harci cselekményekről, a szovjet harcosok hőstetteiről és ezt a hiányérzetet növeli az, hogy a közölt vázlatok — az utolsó kivételével — meglehetősen áttekinthetetlenek. Kár az is, hogy a kiadó nem kért fel e fontos könyv átnézésére egy katonai lektort, aki a terminológiai tévedéseket kijavíthatta volna pl. a szovjet „front” meghatározás helyett mindenütt „hadseregcsoport” (2. Ukrán Hadseregcsoport) áll, stb.

Sajnálatos az is, hogy a szerző viszonylag keveset ír arról az önzetlen támogatásról, amelyet a Szovjet Hadsereg és a szovjet állam nyújtott a német fasisztáktól és nyilas cinkosaiktól kifosztott, elpusztított országnak, városoknak és falvaknak, közvetlenül azok felszabadítása után, noha ez effajta önzetlen gesztus, szinte egyedülálló az egész történelemben. Ennek oka bizonyára az, mint a lábjegyzetekből kiderül, hogy szerző főleg a központi levéltári anyagokat kutatta és a vidéki helyi anyagokat nagyrészt feltáratlanul hagyta. Pedig rendkívül érdekes lett volna annak megmutatása, hogyan támogatta a szovjet katona az egyes városok, falvak lakóit élelemmel, gyógyszerrel már 1—2 nappal felszabadulásuk után; hogyan segített az új, szabad élet megindításában.

Hangsúlyozni kell azonban azt, hogy e hiányok nem csökkentik Nemes Dezső könyvének egyébként nagy értékeit.

Szerző jelentős teret szentel annak, hogy a felszabadult Magyarország életének első napjait élénk varázsolja. Súlyos, harcok időszak volt ez, hiszen az Ideiglenes Nemzetgyűlésben és a debreceni Ideiglenes Kormányban ott ültek a Horthy-politika egykori támogatói, a régi rend meghúzódnói hívei: földbirtokosok, katonatisztek, csendőrök. A történelem már régen elsöpörte a faraghatókat, telekieket, miklósbélákat, legtöbbjüknek nevére is már alig-alig emlékeznek. Nem volt azonban könnyű az a harc, amely eltüntette őket a politikai élet színpadáról, nem adták fel önként pozícióikat. Sokan hajlamosak arra, hogy megfeledkezzenek e kemény küzdelmek időszakáról, mely végül is a nép kezébe adta a hatalmat. E harcok vezére a Magyar Kommunista Párt volt.

Nemes Dezső könyvében vörös fonalként húzódik végig a Kommunista Párt szerepe Magyarország felszabadításában. A Kommunista Párt, az állatias kegyetlenséggel üldözött kommunisták állásfoglalása volt egyedül következetes a fasiszmus elleni harc kérdésében. A párt mozgósította a szovjetellenes háború ellen a demokratikus erőket, a párt szervezte a Magyar Frontot, megszervezte a partizánmozgalmat és a párt vette fel a harcot a régi rendszer híveinek aknamunkájával, mely már 1944 decemberében megindult a fiatal, demokratikus Magyarország el-

len. Harca azért járhatott eredménnyel, mert mindenkor a tömegek érdekeiért, következképpen a tömegek támogatásával küzdött.

A Magyar Kommunista Párt már 1944 végén kiadta híres jelszavát: Föld! Kenyér! Szabadság! Földet a magyar parasztnak, kenyeret az éhez munkásnak, szabadságot a népnek!

A debreceni koalíció partnerei nem léphettek fel nyíltan a párt célkitűzései ellen, a földreform, az ipari termelés újraelindításának programja ellen. Ehelyett előbb szabotálni kívánták a párt programját, majd, mikor már nyílt állásfoglalásra került a sor, kiderült, hogy a szociáldemokraták és kisgazdák mindössze látszatreformokat akarnak, az 1920—30-as éveknek az osztályharc leszerelését célzó látszatreformjaval álltak elő. Demokratikus földosztás helyett a rosszemlékű Horthy-földreformhoz hasonlót javasoltak. Tiltakoztak az üzemi munkásellenőrzés ellen, az odúikból előmerészkedő fasisztákat akarták menteni az Igazolóbizottságok ítélete elől. Terveiket nem koronázhatta siker, mert az évtizedes harcokban megedzett kommunisták éberen őrködték a nép érdekei felett. Tervezetéseikkel szemben a tömegekre apelláltak, feltárták a dolgozó nép előtt a két politika különbségeit és bátran, nyugodtan várták a nép ítéletét. S ez az ítélet minden esetben a Magyar Kommunista Párt politikájának javára döntött. A párt programjának megfelelően, a tömegek részvételével, még az illetékes törvények és rendeletek megszületése előtt, megkezdték munkájukat a földigénylő bizottságok, üzemi bizottságok, helyi nemzeti bizottságok stb. E szervezeteken keresztül a magyar nép végre — ezer év óta először — beleszólhatott sorsának intézésébe. Magyarország, a magyar nép felszabadult!

Nemes Dezső könyve felszabadulásunk utáni történetírásunk nagy nyeresége. A feldolgozás módja, világos vonalvezetése, a szinte minden szavából kiáradó pártos történelmi állásfoglalás a tudományosság magas szintjére emeli. Színesen, sokrétűen, szinte képszerűen tárul elénk történelmünknek ez a hathónapos korszaka, amely azonban, az események telítettsége és hordereje következtében, túlszárnyalja történelmünk — talán bármely — évszázadát is. Ez a könyv méltó arra, hogy megnyissa a felszabadulási évforduló ünnepi történelmi kiadványainak sorát.

Külön kell megemlékezni a könyv érdekes és mértéktartó stílusáról. A magyar történetírás sajnálatos jellemző tulajdonsága hosszú idő óta a stílus nehézsége. Stílárís botladozás itt-ott ugyan fellelhető nála is, de Nemes Dezső bebizonyítja, hogy a tudományos feldolgozás és a népszerűség nem egymással ellentétes, nem egymást kizáró fogalmak. A „Magyarország felszabadulása“ nemcsak egy szűk szakmai gárda, hanem társadalmunk legszélesebb rétegeinek érdeklődésére tarthat számot.

Rohonyi Gábor hadnagy.

